

ІСТОРИЧНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ (ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ)

Висвітленням історії окремих етнічних територій на різних, етапах історії України займалось чимало дослідників, серед яких ми бачимо прізвища найвідоміших істориків, а також фахівців інших галузей. До найбільш відомих праць, які, на наш погляд, є класичними за своєю методологією підходів, слід віднести фундаментальні праці М. Грушевського «Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст.», а також "Історію Слобідської України" Д.Багалія [1].

Спроби виділити окремі регіони України відносяться ще до кінця XVIII ст. Так за природно кліматичними умовами пропонував свій поділ С.Л. Плещеев в своїй праці "Обозрение Российской империи в нынешнем ее новоустроенном состоянии", виділяючи в Росії окрему зону південну, куди він підносив землі сучасної України [2]. Більш детальний поділ українських земель пропонував К.Ф. Герман ("Теория статистики"), який виділяв три типи губерній Малоросійської і Польської України. В основі його поділу лежав принцип життя населення в різних кліматичних зонах [3].

У праці К.Арсеньєва "Статистические очерки России" землі України підходять до двох груп: Карпатською і Степового простору. Його поділ базується на єдності географічних і господарських ознак. Аналогічний принцип з основу поділу покладали в своїх працях І.Сабуров «Господарська карта Європейської Росії», П.Семенов "Населеність Європейської Росії", А.Васильчиков "Землеволодіння і землеробство", Д. Менделєєв «Фабрично-заводська промисловість і торгівля» А. Фортунатов "К вопросу о сельскохозяйственных районах в России", Д.Ріхтер "Опыт разделения Европейской России на районы". Детальний аналіз цих праць дають сучасні дослідники з проблем історичного краєзнавства В. Горбик і П. Скрипник "До питання про районування України" [4. №1,58] та А.Чабан у книзі "Середнє Подніпров'я" [16].

Зовсім інші принципи районування України взяті за основу в дослідженнях І.Житцького "Смена народностей в Южной России". Це розселення українців за їх етнографічними особливостями. Він ділив Україну за цими принципами на шість смуг [5]. Природно-історичні особливості розпитку регіонів ставив в основу свого регіонального поділу А.Скворцов в роботі "Хозяйственные районы Европейской России". В його працях враховувалися крім природно-кліматичних також і соціальні та суспільно-економічні особливості тих чи інших земель [6].

Певна активізація появи робіт, в яких досліджувалася проблематика етнічних українських земель, спостерігається наприкінці XIX та на початку

XX століття. Наслідуючи традиції "старогромадців", дослідники виходили з тези, що ґрунтовну історію України можна написати тоді, коли з'являються глибоко опрацьовані праці з регіональної історії. Це роботи Л.Апостолова "Географический очерк Кубанской области", Ф.Щербини "История Кубанского Казачьего Войска", І.Толмачова "Юго-Западный Край", О.Лазаревського "Описание Отарой Малороссии" [7].

Ряд праць кінця XIX – початку XX ст. було видано за кордоном, які стосувалися західно-українських земель. Це дослідження М.Кордуби "Півпівно-Західна Україна", В.Шухевича "Гуцулыщина", З.Бріяка "Galicya", О. Колберга "Pokusie. Obraz etnograficzny", Р. Кайндла "Dit Bukowna", С.Смаль-Стоцького "Буковинська Русь" та ін. [8].

У 20–30-і роки нашого століття, в час пожвавлення національно-культурного життя в радянській Україні, з'явилося чимало праць, де популяризувалися історико-географічні особливості окремих етнічних земель. Переважно у видавництвах Харкова, було видано ряд робіт, де комплексно вивчаються окремі українські етнічні землі. Це дослідження П.Бендзя "Україна потойбіч", М.Девіцького "Західна Україна", О. Бадана "Закарпатська Україна", Г.Піддубного "Буковина", С.Канюка "Буковина", Й.Шимовича "Галичина", В.Гериновича "Кам'янецьчина", В.Юркевича "Еміграція на Схід і залюднення Слобожанщини за Б.Хмельницького", Є.Сицинського "Нариси з історії Поділля" та ін. [9]

Поза межами Східної України в цей час також з'являється низка історичних досліджень етнічних територій України. Вони специфічно відрізняються від попередніх не лише вибором територій (переважно західно-українські землі), а й методологією підходів (етно-діалектичні, етно-побутові на відміну від попередньої групи праць, де домінували етно-соціальні та інформаційні підходи). Серед них виділяються роботи О.Кислівської "По рідному краю", О.Мицюка "Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі", того ж М. Кордуби "Історія Холмщини і Підляшшя" та ін. [10].

Чимало праць з даної проблематики в цей час з'явилося з-під пера представників діаспори. Звертають на себе оригінальністю підходів, значним масивом джерел праці В.Кубійовича "Етнічні групи Південно-Західної України (Галичина) на 1.01.1939", О.Болотенка "Козацтво і Україна", Д.Квітковського, Т.Бриндзана, А.Жуковського "Буковина, минуле і сучасне", В.Бучацького "Лемківщина і лемки", Є.Пастернака "Нарис історії Холмщини і Підляшшя і новітні часи" та ін. [11].

В кінці шестидесятих – на початку сорок років, в часи "хрущовської відлиги", знову активізується вивчення регіональної історії. Однією з найбільш фундаментальних праць цього напрямку є роботи великої групи істориків та залученої цілої армії краєзнавців – 26-ти томна "Історія міст і сіл Української РСР" (Голова редакційної колегії Я.Тронько) [12]. Ця

фундаментальна праця я доброю основою для глибокого і всебічного опрацювання історії тієї чи іншої землі, слід погодитись з А.Чабаном, але водночас вона має і значні недоліки. Насамперед, це певна схематичність викладених матеріалів, спостерігається деяка заангажованість у викладенні матеріалу, значний масив історичних даних не увійшов до статей цього видання. В основі "Історії міст і сіл УРСР" покладено адміністративно-територіальний поділ тогочасної України, а це не в повній мірі відповідає єдності історичних процесів на певних територіях, які склалися продовж віків.

Останнім часом з'явилося чимало праць, що досліджують окремі українські землі, розвиток їх населення. Зокрема, вони досліджують Київ і Київську землю, Галицько-Волинські, Переяславську землі на певних історичних етапах, часи заселення і Південної України в другій половині XIX ст. та деякі інші. Слід назвати окремі з них, де спостерігається певний методологічний підхід. Зокрема, це праці Я.Бойка "Заселение Южной Руси 1860–1890гг.", Н.Корінного "Переяславская земля, X – первая полонина XIII века", М.Котляра "Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси", В.Рички "Формування території Київської землі", П.Толочка "Київ і Київська земля в епоху феодалної роздробленості XII – XIII ст.", А.Ю.Чабана "Витоки", "Середнє Подніпров'я" та ряду інших [13].

Проблемами вивчення історії регіонів займалося чимало інших дослідників. Певну класифікацію праць, що описували історичне минуле тих чи інших територій, дає Ф. Заставний "Українські етнічні землі" [14]. Сучасні погляди на проблематику районування українських земель висловлюють вже згадувані В.Горбик та П.Скрипник [4]. Вони, зокрема, пропонують визначити територіальні межі окремих історичних областей країв та територій сучасної України з одинадцяти регіонів; Волинь, Східна Галичина, Закарпаття, Донбас, Крим, Лівобережна Україна (Гетьманщина), Південна Україна, Поділля, Північна Україна, Слобідська Україна (Слобожанщина). Свої пропозиції вони ґрунтують на визначенні "історичної індивідуальності", особливостей соціально-економічного розвитку, і природно-кліматичних відмінностей. Водночас, автори зауважують, що такий поділ не може задовольнити потреб її науковою пошуку, оскільки потрібно здійснити поділ на менші регіони, які дали "можливість комплексного наукового їх освоєння" [4,15,16].

ЛІТЕРАТУРА

1. Грушевський М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст. - К., 199 ; Баталій Д. Історія Слобідської України. – К., 1994.
2. Плещеев С.И. Обзорение Российской империи в нынешнем её новоустроенном состоянии. -Спб., 1793; С. 78-79.
3. Герман К.Ф. Теория статистики. - Спб., 1815: С.78-79.

4. Горбик В., Скрипник П. До питання про районування України. УІЖ, -1995. - №1, №2.
5. Житецький И. Смена народностей в Южной России (историко-этнографические заметки) // Киевская старина.-К.,1983 – Т.6.,№5.-С.110.
6. Скворцов А.И. Хозяйственные районы Европейской России. Вып. 1. Спб., 1914.- С. 12-24.
7. Апостолов Л. Географический очерк Кубанской области, Тифлис, 1897; Щербина Ф. История Кубанского Казачьего Войска. Екатеринодор.: 1910.- Т.12; И. Толмачев. Юго-Западный Край. Стат. Обзор. - Т. 1. Восточное Полесье. К.: 1897; А. Лазаревский. Описание Старой Малороссии. К., 1888-1902.
8. Кордуба М. Північно-Західна Україна. Відень., 1918; Шухевич В. Гуцульщина. - Львів -Т.15.1899-1908; Drjak Z. Galicya. Т. 12. Львів, 1908-1910; Kaindl R. Die Huzulen. Відень, 1894; Kollberg O. Pokucie. Obraz etnograficzny. Т,14. Краків, 1882-1889; Die Bukowina. Чернівці. 1899; С.Смаль-Стоцький "Буковинська Русь".- Чернівці, 1897.
9. Бендзя П. Україна потойбіч. К., 1929; Левицький М. Західна Україна. - Харків. 1928; Бадан О. Закарпатська Україна. - Харків, 1929; Піддубний Г. Буковина. - Харків, 1928; Канюк С. Буковина. -Харків, 1930; Шимович Й. Галичина. К., 1928; Геринович В. Кам'янецьчина. Зап. Кам'янець-Подільського ін-ту Нар. Осв. 1927; Юркевич В. Еміграція на Схід і залюднення Слобожанщини за Б.Хмельницького.-К., 1932; Сіцінський Є. Нариси з історії Поділля.-Вінниця, 1927.-Т. 1.
- 10.Кисілівська О. По рідному краю. Полісся. - Коломия. 1935; Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. - Прага, 1936-1938. Т. 12; Кордуба М.: Історія Холмщини і Підляшшя. - Краків. 1941; Ілюстрована історія Лемківщини. -Львів, 1936.
- 11.Кубійович В. Етнічні групи Пінденно-Західної України (Галичина) на 1.01.1939.-Мюнхен, Париж.: 1953-1956.-Т.12; Болотенко О. Козацтво і Україна.- Торонто, 1951; Квітковський Д.: Бриндзан Т.: Жуковський А. Буковина, минуле і сучасне. - Париж, 1956; Бучацький В. Лемківщина і лемки. - Торонто, 1961; Пастернак. Є. Нарис історії Холмщини і Лідляшшя і новіші часи. - Вінніпег, 1968.
- 12.Історія міст і сіл Української РСР. У 26-и томах. - К., 1967-1972рр.
- 13.Бойко Я. Заселение Южной Руси 1860-1890гг. - Черкасы, 1993; Коринный Н. Переяславская земля. X-первая половина XIII века. – К., 1992; Котляр Н. Формирование территорий и возникновение городов Гадицко-Вольнской Руси IX-XIII вв. -К., 1984; Ричка В. Формування території Київської землі. К., 1988; Толочко П. Київ і Київська земля в епоху феодальної роздробленості XII-XIII ст. - К., 1980.
- 14.Заставний Ф. Українські етнічні землі, - Львів, 1993.

15. Симоненко Р. До концепції багатотомної "Історії українського народу".
(Міжнаціональний та міжнародний аспекти). К., 1994.
16. Чабан А.Ю. Середнє Подніпров'я. - Черкаси, 1999.